

7. Волобуєв М. Лист до журналу «Більшовик України» // Більшовик України. – 1928. – №21–22. – С.147–148.
8. Волобуєв М. Проти економічної платформи націоналізму // Більшовик України. – 1930. – №5–6. – С.54–69.
9. Голубничий В. М. М. Волобуєв, В. Доброгаєв та їх опоненти // Український збірник. – 1956. – Кн.5.
10. Гірчак А. До проблеми ліквідації пережитків «колоніальності та націоналізму»: відповідь Михайлу Волобуєву // Більшовик України. – 1928. – №2. – С.73–93.
11. Гірчак С. До проблеми ліквідації пережитків «колоніальності та націоналізму»: відповідь Михайлу Волобуєву // Більшовик України. – 1928. – №3. – С.64–84.
12. Доброгаєв В. Новый закон о бюджетных правах // Хозяйство Украины. – 1926. – Ч.10. – С.33–43.
13. Доброгаєв В. Финансовые взаимоотношения Союза и союзных республик // Хозяйство Украины. – 1926. – №5–6. – С.39–42.
14. Річицький А. До проблеми ліквідації пережитків колоніальності та націоналізму (відповідь М. Волобуєву) // Більшовик України. – 1928. – №2. – С.73–94.
15. Вольф М. Географическое размещение русской промышленности. – М.: Госполитиздат, 1927. – 345 с.
16. Винар Богдан. Економічний колоніалізм в Україні та інші праці / Українське Історичне Товариство, Наукове Товариство ім. Т. Шевченка в Європі, Національна Академія Наук України, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Ред. Любомир Винар. – Нью-Йорк; Париж; Львів: 2005. – 476 с.
17. Ланда В. Всесоюзный институт сахарной промышленности и новые районы свекловодства // Украинский экономист. – 1927. – 24 марта. – Ч.66.
18. Кононенко К. С. Україна і Росія. Соціально-економічні підстави української національної ідеї 1917–1960 / К. С. Кононенко. – Мюнхен, 1965. – 431 с.

References

1. Mazlah S. Do hvyli: shho dijet'sja na Ukrai'ni i z Ukrai'noju / S. Mazlah, V. Shahrjaj. – 2. vyd. – N'ju–Jork: Prolog, 1967. – 304 s.
2. Zbir zakoniv i rozporjadzen' robitnycho–seljans'kogo urjadu Ukrai'ny i upovnovazhenij RSFR. – 1920. – Ch.13. – 7–10 chervnja. – St.345.
3. Stalin I. V. Stat'i i rechi ob Ukraine: Sbornik. – Kiev: Partizdat, 1936. – 252 s.
4. Shapoval Ju. I. «Ja pomyljavsja, v'zjavshy na sebe provynu...». Do 90–richchja M. S. Volobujeva–Artemova // Z arhiviv VUChK–GPU–NKVD–KGB. – 1994. – №1.
5. Volobujev M. Do problemy ukrai'ns'koi' ekonomiky // Bil'shovyk Ukrai'ny. – 1928. – №2. – S.46–73.
6. Volobujev M. Do problemy ukrai'ns'koi' ekonomiky / M. Volobujev // Bil'shovyk Ukrai'ny. – 1928. – №3. – S.42–64.
7. Volobujev M. Lyst do zhurnal'no–Bil'shovyk Ukrai'ny // Bil'shovyk Ukrai'ny. – 1928. – №21–22. – S.147–148.
8. Volobujev M. Prot'y ekonomichnoi' platformy nacionalizmu // Bil'shovyk Ukrai'ny. – 1930. – №5–6. – S.54–69.
9. Golubnychyj V. M. M. Volobujev, V. Dobrogaev ta i'h oponenty // Ukrai'ns'kyj zbirnyk. – 1956. – Кн.5.
10. Girchak A. Do problemy likvidacii' Perezhytkiv «kolonial'nosti ta nacionalizmu»: vidpovid' Myhajlu Volobujevu // Bil'shovyk Ukrai'ny. – 1928. – №2. – S.73–93.
11. Girchak Je. Do problemy likvidacii' Perezhytkiv «kolonial'nosti ta nacionalizmu»: vidpovid' Myhajlu Volobujevu // Bil'shovyk Ukrai'ny. – 1928. – №3. – S.64–84.
12. Dobrogaev V. Novyj zakon o bjudzhetnyh pravah // Hozjajstvo Ukrainy. – 1926. – Ch.10. – S.33–43.
13. Dobrogaev V. Finansovy vzaimootnosheniya Sojuza i sojuznyh republik // Hozjajstvo Ukrainy. – 1926. – №5–6. – S.39–42.
14. Richyc'kyj A. Do problemy likvidacii' Perezhytkiv kolonijal'nosti ta nacionalizmu (vidpovid' M. Volobujevu) // Bil'shovyk Ukrai'ny. – 1928. – №2. – S.73–94.
15. Vol'f M. Geograficheskoe razmeshhenie russkoj promyshlennosti. – M.: Gospolizdat, 1927. – 345 s.
16. Vynar Bogdan. Ekonomichnyj kolonijalizm v Ukrai'ni ta inshi prac'i / Ukrai'ns'ke Istorychne Tovarystvo, Naukove Tovarystvo im. T. Shevchenka v Jevropi, Nacional'na Akademija Nauk Ukrai'ny, L'viv's'ka naukova biblioteka im. V. Stefanyka. Red. Ljubomyr Vynar. – N'ju–Jork; Paryzh; L'viv: 2005. – 476 s.
17. Landa V. Vsesojuznyj institut saharnoj promyshlennosti i novye rajony sveklovedeniya // Ukrainskij jekonomist. – 1927. – 24 marta. – Ch.66.

18. Kononenko K. S. Ukrai'na i Rosija. Social'no–ekonomichni pidstavy ukrai'ns'koi' nacional'noi' ideji 1917–1960 / K. S. Kononenko. – Mjunhen, 1965. – 431 s.

Sokirska V. V., Ph.D., Professor of the department of World History Paulo Tuchyna Uman State Pedagogical University (Ukraine, Uman), vlada.sokirskaya@mail.ru

«Ukraine is not the province of Russia»: discussions of scientists and statesmen during the 1920s

The paper investigates the period of the 1920s in the history of Russian–Ukrainian relations which started the discussions among economists and statesmen about non–provincial state of Ukrainian economics and the right of the republic to have its own budget. The discussions were accompanied by the criticism of economic programs and politics of the Communist party and enforced the scientific oppositions.

The subject of this work is the study of the reasons for the raise of discussions and their results stating the views of their participants.

The position of that time's scientific elite became a scientifically based Ukraine's charge on Moscow's colonial economic politics. During the 1920s a large amount of Ukrainian scientists' individual work didn't dwindle to nothing. That time long–lasting basis for independent Ukrainian economic science was worked out, the perspectives for its development were defined, moreover, the history of national economy was studied and spread. The statement concerning the provincial status of Ukrainian economics was leveled.

Keywords: Russian–Ukrainian relations, Ukrainian economics, the discussions of the 1920s, scientific elite.

Сокірска В. В., кандидат історических наук, професор кафедри всеобщей истории, Уманский государственный педагогический университет им. Павла Тычины (Украина, Умань), vlada.sokirskaya@mail.ru

«Украина – не провинция России»: дискуссии ученых и чиновников 1920–х гг.

Исследуется период 1920–х гг. в истории российско–украинских отношений, при котором возникли дискуссии в среде ученых экономистов и государственных деятелей о непровинциальном положении украинской экономики и права республики на собственный бюджет. Дискуссии сопровождалась критикой экономических программ и экономической политики Коммунистической партии, усиливали идеологическое противостояние в науке.

Исследование причин возникновения дискуссий и их последствия, выяснения позиции их участников стали предметом научного исследования автора.

Позиция украинской научной элиты того времени стала научно–обоснованным обвинительным актом украинства против московской колониальной политики. Большая самостоятельная работа украинских ученых в 1920–х гг. не прошла напрасно. В то время были заложены прочные основы для самостоятельной украинской экономической науки, определены перспективы ее развития, и, самое главное, исследована и популяризована история народного хозяйства Украины, убедительно и аргументированно нивелировано тезис о провинциальности украинской экономики.

Ключевые слова: российско–украинские отношения, украинская экономика, дискуссии 1920–х гг., научная элита.

* * *

УДК 631.155(477)«1920»

Щебетюк Н. Б., кандидат історических наук, докторант, Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України (Україна, Київ), Shchebetyuk@ukr.net

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ОСНОВНИХ ПРОБЛЕМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ В УСРР НАПРИКІНЦІ 1920–Х РР.

На основі історико–наукового аналізу представлено низку головних проблем сільськогосподарської галузі України наприкінці 1920–х рр., що потребували швидкого вирішення на державному рівні. У зв'язку із побудовою першого п'ятирічного плану народного господарства в контексті нової державної політики, особлива увага приділялася організаційним питанням соціалістичної реконструкції сільського господарства та пошуку оптимальних форм його наукового обслуговування. Насамперед потребували вирішення питання підвищення рівня врожайності сільськогосподарських культур, розвитку таєрництва, будівництва Дніпровської ГЕС, сільськогосподарського районування, усуньнення сільськогосподарського виробництва та ін. При вирішенні комплексу невідкладних проблем галузі провідна роль належала Науково–консультаційній раді НКЗС УСРР, до роботи якої було залучено багато відомих на той час учених і різних спеціалістів.

Ключові слова: сільське господарство, завдання, проблеми, дослідження, заходи, урожайність, впровадження.

У другій половині 1920-х рр. пошук нової стратегії розвитку в умовах наближення науки до вирішення конкретних завдань народного господарства здійснювався здебільшого емпірично, шляхом почергових реорганізацій. Економічна політика радянського уряду полягала у реконструкції народного господарства на основі соціалістичної індустріалізації і колективізації. Враховуючи обставини розробки й прийняття першого п'ятирічного плану, Колегія Народного комісаріату земельних справ 7 квітня 1929 р. винесла на розгляд актуальне питання про перебудову науково-дослідної справи на нових організаційних і методологічних основах, про зміну характеру і форм роботи [1, арк. 16]. Відбувався пошук раціональної форми взаємодії управлінських, науково-дослідних та господарських інституцій у контексті викликів соціально-економічної дійсності.

Метою даного дослідження є висвітлення процесу орієнтування науково-дослідної роботи на розробку першочергових проблем, пов'язаних із перебудовою сільського господарства для отримання своєчасних науково-обґрунтованих відповідей на поставлені питання та створення пріоритетних проєктів і заходів в різних галузях народного господарства країни.

До основних проблем сільського господарства УСРР наприкінці 1920-х рр. належали питання: підвищення врожайності сільськогосподарських культур і збереження посівів (посуха, вимерзання); розвитку тваринництва; сільськогосподарського районування; організаційно-виробничих напрямів господарювання та ін.

З метою вивчення питання й опрацювання заходів щодо можливостей підвищення врожайності сільськогосподарських культур за дорученням Колегії НКЗС у квітні 1928 р. було сформовано спеціальну комісію у складі членів Бюро Науково-консультаційної ради (НКР) НКЗС Б. Рожественського, П. Попова та представника Земплану НКЗС С. Соловейчика [2, арк. 1–3]. При розгляді основних факторів, що впливали на врожайність сільськогосподарських культур і загалом на рентабельність господарства, виділено наступні: сорт, угноєння, мінеральні добрива, чисті й зайняті пари, обробіток ґрунту, період оранки й сівби, попередники і сівозміни, захист рослин від шкідників та хвороб, землевпорядкування. Головними заходами вважали виведення нових сортів і поширення мінеральних добрив, тому що вони не вимагали організаційних змін у господарстві й були доступні всім господарським групам. У червні 1928 р. НКР провела нараду в присутності Голови Раднаркому В. Я. Чубаря та інших членів уряду, де було заслухано керівників (Філіповського О., Рожественського Б., Сазанова В., Сапегіна А., Семиренка В., Дущечкіна О. та ін.) крайових сільськогосподарських дослідних станцій про попередні результати опрацювання проблеми врожайності по окремих краях, районах і культурах [3, арк. 6]. Йшлося про незадовільний стан застосування здобутків сільськогосподарської науки на практиці. Враховуючи показники підвищення врожайності на полях дослідних станцій, було прийнято за належне організувати впровадження наукових розробок у селянських господарствах конкретних районів із залученням до цієї роботи крім 25 науково-дослідних станцій ще і 230 сільськогосподарських освітніх закладів. Основні напрями науково-дослідної роботи щодо підвищення врожайності сільськогосподарських культур передбачали: 1) «виведення на базі довготривалого вивчення

й випробовування врожайних сортів з низкою цінних властивостей (посуховитривалість, зимостійкість, стійкість проти шкідників), що робили б цю врожайність стабільною, більш-менш незалежною від впливу зовнішніх умов; 2) вивчення впливу різних видів угноєння; 3) вивчення сівобігів (особливого значіння набуває просапний клин); 4) обробіток відіграє велике значіння (кокосального значіння набирає чистий пар, зяблева оранка лущіння, іригація, осушення боліт); 5) розширення садівництва і городництва; 6) заведення культур технічних рослин; 7) боротьба зі шкідниками, хворобами сільськогосподарських рослин та бур'янами (але слід прагнути до виведення здорових шкідниковитривалих рослин)» [4]. Провівши відповідні розрахунки щодо окремих факторів урожайності, Комісія встановила можливий рівень її підвищення (22%) на найближчі 5 років, що і увійшло в основу складення перспективного плану.

Однією з гострих проблем сільського господарства була загибель озимих посівів в Україні взимку в 1927–1928 рр., що викликало загальну стурбованість і занепокоєння Народного комісаріату земельних справ України, практиків сільського господарства та наукових працівників. Тоді загинуло 3933195 га посівів озимої пшениці, що становило 74,8 відсотків від усієї засіяної площі (5254856 га) і 1193559 га озимого жита, що становило 26,6 відсотків усього житнього клину (4481365 га) [5, с. 29]. З метою з'ясування причин загибелі озимих культур Наркомзем України, Сільськогосподарська секція Всесоюзного Держплану та Всесоюзний інститут прикладної ботаніки і нових культур 23 липня 1928 р. у Харкові провели Всесоюзну нараду, учасники якої обговорили загальне становище і висловили думки щодо суперечливих питань впливу селекційних та місцевих сортів у загальному комплексі чинників загибелі озимих. Директор Всесоюзного інституту прикладної ботаніки і нових культур академік М. Вавилов на XVI Всесоюзній конференції ВКП (б) зауважував про складність в питанні захисту озимини від загибелі, відсутність знань щодо попередження цього явища [6, с. 46]. Повторність аномальних природних явищ стала однією з головних причин пошкодження та загибелі озимих культур, що своїми розмірами завдавали величезної шкоди сільському господарству.

Спеціальну експедицію з метою обстеження посівів було організовано лише у липні, на яку НКЗС виділив 4,5 тис. крб. Експедицію очолив професор Українського інституту прикладної ботаніки С. Воробйов, до складу увійшли досвідчені агрономи С. Кравченко, О. Литовченко, Г. Неїченко, П. Струнцев, В. Черкасов [6, с. 3]. Отримані Українським інститутом прикладної ботаніки анкетні дані являли собою безперечну цінність, враховуючи, що «більшість з них надані досвідченими і кваліфікованими працівниками» [7, с. 195]. Надані учасниками експедиції звітні матеріали відповідно обстежених зон – Степу, Лісостепу і Полісся, що містили загальні висновки та пропозиції щодо заходів попередження загибелі озимої пшениці, являли синтезуючі матеріали записів членів експедиції, даних анкетувань, опитувань та результатів безпосередніх досліджень (рельєфу, експозиції, ґрунту, техніки обробітку). Вдалося з'ясувати такі фактори: погодні умови ранньої і тривалої, надзвичайно холодної зими 1927–1928 рр. супроводжувались різкими перепадами тепла і холоду,

що спричинило накопичення води на поверхні ґрунту, яка утворила льодяну кірку на величезній площі озимих посівів. Сильні завірюхи навесні 1928 р. змінили чорні бурі, які знищили залишки вцілілих посівів [8]. Найбільш гостро метеорологічні чинники вразили Степ – озимина загинула майже на 100%, наполовину знищеними були посіви у Лісостепу і найменше постраждали на Поліссі [6, с. 2]. За результатами обстежень було встановлено основні чинники загибелі озимих культур, зокрема на Поліссі – випрівання, коливання температури, вимокання й льодяна кірка; у Лісостепу – коливання температури, випрівання й льодяна кірка; у Північному і Південному Степу – коливання температури та льодяна кірка [6, с. 32]. Стало очевидним, що відповідні агротехнічні заходи, зокрема снігозагримання може стати дієвим запобіганням загибелі сортів з невисоким рівнем зимостійкості. Науково–обґрунтовані рекомендації містили перелік головних способів затримання снігу (лісозахисні смуги, кукурудзяні та соняшникові пари, підсів до озимини високостеблевих рослин, облаштування огорож та ін.) та насичення ґрунту водою. Остаточні підсумки з питання вивчення причин загибелі озимих культур та розробці заходів їх збереження у період зимівлі було підведено 21 жовтня 1930 р. на пленумі Наукової Ради НКЗС УСРР, який прийняв постанову №234 «Про проблему загибелі озимини та озимового клину», де зазначалося, що «різко виявлена континентальність клімату степової, а почасти й лісостепової України та повторність аномальних явищ в погоді зимою, була раніше і є в останні роки за одну з головніших причин пошкодження та загибелі озимини» [9, арк. 2–4]. З метою зменшення негативного впливу вищезазначених чинників на зимівлю озимих посівів пленум Наукової Ради НКЗС УСРР (1930 р.) прийняв комплекс запобіжних заходів за окремими напрямками.

Ще однією складною проблемою сільського господарства степової смуги України залишалася посуха. Опрацювання системи заходів включало вирішення питань сухого землеробства, зміни водного режиму ґрунтів, розробки сівозмін, економічного обґрунтування виробництва та ін. [10, арк. 45–47зв]. Всебічного наукового вивчення потребувало питання спорудження та використання Дніпровської ГЕС, що стала наприкінці 20–х рр. ХХ ст. одним із новітніх проєктів народного господарства колишньої УСРР. Проєкт будівництва був затверджений ВРНГ 1920 р. Постанову про невідкладну потребу розпочати будівництво Дніпровської ГЕС прийнято на об'єднаному засіданні Президії ВУЦВК та РНК УСРР 29 жовтня 1926 р. у м. Харкові [11].

Будівництво розпочалося навесні 1927 р. і тривало до 1939 р. Частина поставлених завдань, що стосувалися досліджень сільськогосподарських питань, покладалася на Спеціальну комісію по Дніпрельстану, створену 1926 р. при СГНК України. Заходами Спеціальної комісії та відповідних Секцій СГНКУ було проведено «всебічне комплексне вивчення долини р. Самари та інших річок, а в останній час досягнуто згоди про те, що всі с.–г. наукові дослідження з обслідування Дніпрельстану будуть вестися науковими силами НКЗС (С.–Г.Н.К.У)» [12, арк. 61–73]. Проблему спорудження й використання Дніпровської ГЕС у сільському господарстві України було включено до плану діяльності СГНКУ на 1927 рік та ухвалено НКЗС і Держпланом. З ліквідацією у 1927 р. СГНКУ роботу продовжила Комісія з питань Дніпробуду (голова комісії –

П. Попов), Д. Віленський, А. Плавинський, Н. Петренко (члени комісії)) при Науково–Консультаційній Раді НКЗС України. У 1928 р. з утворенням Українського інституту економіки і організації сільського господарства (нині – ННЦ Інститут економіки НААН) уся науково–дослідна робота з питань сільського господарства щодо використання Дніпровської ГЕС перейшла до його компетенції. Як засвідчують протоколи спеціального засідання Комісії у липні 1928 р., комплекс питань сільського господарства включав: «а) топографо–геодезичні роботи, б) геологічні роботи, в) ґрунтово–ботанічні роботи, г) метеорологічні спостереження, д) дослідні роботи по вивченню старих і нових культур в умовах зрошування півдня України, е) агрономічні обстеження районів передбачуваного зрошування» [13, арк. 69–70].

Чимало вітчизняних науковців активно долучалися до наукового обґрунтування певних аспектів щодо Дніпровської ГЕС. Так, економічні особливості іригаційних споруджень та основні принципи економічного обстеження сільського господарства з метою встановлення районів зрошення досліджував професор М. Кажанов, значення електрифікації сільського господарства як чинника його реконструкції вивчав професор М. Варфоломій, основні принципи організації й реконструкції сільського господарства в районах зрошування опрацьовували професори О. Плавинський та М. Володько. Певний внесок у складання проєктів зрошення та вивчення проблем зрошеного землеробства зробили професори В. Ротмістров, Є. Опоків, М. Бушуєв. Програму робіт в агрономічній частині розробляли професори С. Воробйов, Ю. Тушкан та ін. Професори О. Соколовський, Г. Махов, ґрунтознавець А. Левештам, ботаніки Є. Лавренко, А. Порецький проводили дослідження ґрунтів південного степу України тощо.

Професор В. Ротмістров як один із засновників науки про сухе землеробство вважав, що спорудження Дніпровської ГЕС змінить багато співвідношень в соціальній та економічній структурі країни. Вчений провів розрахунки і порівняв кількість праці, яка витрачалася на виробництво продуктів промисловості та продуктів сільськогосподарського виробництва. Отримані статистичні дані свідчили, що із понад 28 млн. осіб усього населення країни частка сільського населення становила більше 24 млн. У промисловій галузі працювало 9,8 млн. осіб, із них у важкій промисловості було задіяно лише 323,792 тис. [14, с. 16]. Цифри чітко свідчили про пріоритетну роль сільського господарства України. Завдяки проведенню багаторічних досліджень, професор В. Ротмістров довів перспективу вирощування на півдні країни таких цінних культур як бавовник, рай–дерево, кенаф, соя, цукрове сорго, люцерна, земляний горіх та ін.

Відповідно до системи заходів інтенсифікації сільського господарства, проблему розвитку тваринництва в Україні було розглянуто 1928 р. на першій сесії Науково–консультаційної ради НКЗС УСРР, де з доповідями виступали провідні вчені, зокрема професор А. Йофе («Постановка проблеми у зв'язку з перспективним планом розвитку сільського господарства»); О. Філіповський («Економіка скотарства в Україні»); П. Лавренюк («Індустріалізація скотарства»); М. Іванов («Поліпшення сільськогосподарських тварин»); А. Скороходько («Захист тварин, ветеринарія») та ін. Обговорювалися недоліки і перешкоди на шляху розвитку тваринництва, до яких

віднесли незначне використання зовнішніх ринків збуту, недостатнє виробництво кормів у селянському господарстві та неорганізованість у постачанні кормовими засобами з інших джерел, зокрема йшлося про відходи промисловості. У цьому зв'язку планувалося вжити реорганізаційних заходів у рослинництві відповідно до потреб тваринництва. З метою вивчення кормових ресурсів в Україні НКР висунула пропозицію щодо створення постійної Міжвідомчої комісії з представників Наркомзему і Наркомосвіти, а також про створення Науково-дослідного інституту зоотехні в Україні [15]. Розвивати тваринницьку галузь передбачалося в розрізі запланованої реконструкції усього сільськогосподарського виробництва (усулпіннення) з визначеними пріоритетними напрямками – молочнопромислове скотарство, свинарство та птахівництво.

Одним із основних завдань Наркомзему УСРР було впровадження сільськогосподарського районування на основі вивчення продуктивних сил з метою виробити генеральний план реконструкції сільського господарства з метою побудови комплексної обласної структури сільського господарства на основі диференціації завдань між окремими сільськогосподарськими районами з урахуванням сільськогосподарських, економічних та природно-історичних чинників. Враховуючи наявний накопичений матеріал і попередні напрацювання науково-дослідних станцій НКЗС, СГНКУ й окремих дослідників було виділено низку підтем: 1) ґрунтове і гідрологічне районування України; 2) кліматичне; 3) геоботанічне (включаючи культурні рослини); 4) зоогеографічне (включаючи сільськогосподарських тварин); 5) економічне; 6) сільськогосподарське районування. Питання визначення організаційно-виробничих типів сільськогосподарських підприємств України потребувало комплексного вирішення разом із проблемами сільськогосподарського районування та підвищення врожайності сільськогосподарських культур. НКР розглядала цю роботу в такій послідовності: розробка питань загальнотеоретичного порядку (визначення мети, завдань, методів та ін.); визначення сільськогосподарських макрорайонів України.

Таким чином, відповідно до кожної з актуальних комплексних проблем сільського господарства з метою теоретичного опрацювання і науково-практичного вирішення, створювалися Комісії при НКР НКЗС УСРР (у справі розробки проблеми індустріалізації та механізації сільського господарства, у справі усупієнення сільського господарства на новій технічній базі, у справі розроблення проблеми сільськогосподарського районування України, з питань Дніпрельстану, з вивчення проблем підвищення врожайності, з питань підвищення продуктивності скотарства, з питань землевпорядження, у справі тютюнництва). Напрацювання цих Комісій згодом передали новоствореним науково-дослідним інститутам, зокрема, Українському інституту економіки й організації сільського господарства при НКЗС. У цей період було створено й інші науково-дослідні інститути з головних галузей сільського господарства – ґрунтознавства, удобрень, прикладної ботаніки, селекції та генетики та ін. У період на рубежі 20–30-х рр. ХХ ст. відбувався активний процес інститутизації сільськогосподарської дослідної справи в Україні, яка сприяла координації й методичному спрямуванню галузевого дослідництва для потреб суспільного сільськогосподарського виробництва.

Список використаних джерел

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління (далі – ЦДАВО України). – Ф.27. – Оп.10. – Спр.80.
2. Там само. – Оп.9. – Спр.502.
3. Там само. – Спр.509.
4. Тушкін Ю. Наукові з'їзди та наради до питання про підвищення врожайності / Ю. Тушкін // Вісн. с.-г. науки та дослідної справи. – 1928. – №5. – С.130–135.
5. Воробйов С. Катастрофічна загибель озимих засівів на Україні зимою 1927–28 року / С. Воробйов // Спеціаліст сільського господарства України. – 1930. – №3–4. – С.29–36.
6. Воробйов С. Катастрофічна загибель озимини на Україні взимку 1927–28 р. / С. Воробйов // Матеріали до вивчення загибелі озимини на Україні; за ред. С. Воробйова / УСРР, НКЗС, Укр. ін-т прикладної ботаніки. – Х.: Укрголовліт, 1930. – С.1–77.
7. Неїченко Г. Наслідки анкетного обслідування загибелі озимини на Україні року 1927–28 р. / Г. Неїченко // Матеріали до вивчення загибелі озимини на Україні; за ред. С. Воробйова / УСРР, НКЗС, Укр. ін-т прикладної ботаніки. – Х.: Укрголовліт, 1930. – С.195–244.
8. Чорні бурі на Україні // Степовий дослідник. – 1928. – №5–6. – С.43.
9. ЦДАВО України. – Ф.27. – Оп.11. – Спр.191.
10. Там само. – Оп.9. – Спр.506.
11. Викторов Б. Днепрострой / Б. Викторов. – Х.: Изд-е Госплана УССР, 1926. – С.32–36.
12. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.6. – Спр.1270.
13. Там само. – Ф.27. – Оп.9. – Спр.513.
14. Ротмістров В. Дніпрельстан і сільське господарство України / В. Ротмістров // Вісник аграрної науки. – 1927. – №2–3. – С.14–21.
15. Сесія Науково-Консультаційної Ради при НКЗС // Український агроном. – 1928. – №4. – С.69–71.

References

1. Central'nyj derzhavnyj arhiv vyshhyh organiv vlady ta upravlinnja (dali – CDAVO Ukrai'ny). – F.27. – Op.10. – Spr.80.
2. Tam samo. – Op.9. – Spr.502.
3. Tam samo. – Spr.509.
4. Tushkyn Ju. Naukovi z'i'zdy ta narady do pytannja pro pidvyshhennja vrozhajnosti / Ju. Tushkyn // Visn. s.-g. nauky ta doslidnoi' sprav. – 1928. – №5. – S.130–135.
5. Vorobjov S. Katastrofichna zagybel' ozymyh zasiviv na Ukrai'ni zymoju 1927–28 roku / S. Vorobjov // Specialist sil's'kogo gospodarstva Ukrai'ny. – 1930. – №3–4. – S.29–36.
6. Vorobjov S. Katastrofichna zagybel' ozymyny na Ukrai'ni vzymku 1927–28 r. / S. Vorobjov // Materialy do vyvchennja zagybeli ozymyny na Ukrai'ni; za red. S. Vorobjova / USRR, NKZS, Ukr. in-t prykladnoi' botaniky. – H.: Ukrkolovlit, 1930. – S.1–77.
7. Nei'chenko G. Naslidky anketnogo obsliduvannja zagybeli ozymyny na Ukrai'ni roku 1927–28 r. / G. Nei'chenko // Materialy do vyvchennja zagybeli ozymyny na Ukrai'ni; za materialamy ekspedycijnogo doslidzhennja 1927–28 roku ta anketnyh obsliduvan' 1927–28 i 1928–29 rr.; za red. S. Vorobjova / USRR, NKZS, Ukr. in-t prykladnoi' botaniky. – H.: Ukrkolovlit, 1930. – S.195–244.
8. Chorni buri na Ukrai'ni // Stepovyj doslidnyk. – 1928. – №5–6. – S.43.
9. CDAVO Ukrai'ny. – F.27. – Op.11. – Spr.191.
10. Tam samo. – Op.9. – Spr.506.
11. Viktorov B. Dneprostroy / B. Viktorov. – H.: Izd-e Gosplana USSR, 1926. – S.32–36.
12. CDAVO Ukrai'ny. – F.166. – Op.6. – Spr.1270.
13. Tam samo. – F.27. – Op.9. – Spr.513.
14. Rotmistrov V. Dniprel'stan i sil's'ke gospodarstvo Ukrai'ny / V. Rotmistrov // Visnyk agrarnoi' nauky. – 1927. – №2–3. – S.14–21.
15. Sesija Naukovo-Konsul'tacijnoi' Rady pry NKZS // Ukrai'ns'kyj agronom. – 1928. – №4. – S.69–71.

Shchebetyuk N. B., PhD, National scientific agricultural library of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), Shchebetyuk@ukr.net

Scientific approaches to the main problems of USSR agricultural sector in the late 1920 s

On the basis of historical and scientific analysis the number of major problems of agricultural sector of Ukraine in the late 1920s is presented, which demanded quick solutions at the state level. Due to construction of the first five-year plan of national economy in the context of new state policy, main attention was focused on

the organizational issues of the socialist reconstruction of agriculture and search for optimal forms of its scientific services. First of all, was required the decision on improving crop yields, livestock development, construction of Dnipro HES, agricultural zoning, the socialization of agricultural production, and others. In solution of a complex of industry urgent problems the leading role belonged to the Scientific Counselling Board of NCL USSR, many well-known scientists and different experts were involved in its work.

Keywords: agriculture, tasks, issues, research, measures, productivity, implementation.

Щебетюк Н. Б., кандидат исторических наук, докторант,
Национальная научная сельскохозяйственная библиотека
Национальной академии аграрных наук Украины
(Украина, Киев), Shchebetiuk@ukr.net

Научные подходы к основным проблемам сельскохозяйственной отрасли в УССР в конце 1920–х годов

На основании историко-научного анализа представлен ряд главных проблем сельскохозяйственной отрасли Украины в конце 1920-х гг., которые требовали быстрого решения на государственном уровне. В связи с построением первого пятилетнего плана народного хозяйства в контексте новой государственной политики, особое внимание уделялось организационным вопросам социалистической реконструкции сельского хозяйства и поиска оптимальных форм его научного обслуживания. Прежде всего, требовали решения вопросы повышения уровня урожайности сельскохозяйственных культур, развития животноводства, строительства Днепровской ГЭС, сельскохозяйственного районирования, обобществления сельскохозяйственного производства и др. При решении комплекса неотложных проблем отрасли ведущая роль принадлежала Научно-консультационному совету НКЗД УССР, к работе которого были привлечены многие известные в то время ученые и различные специалисты.

Ключевые слова: сельское хозяйство, задачи, проблемы, исследования, мероприятия, урожайность, внедрение.

* * *

УДК 94(477.22)«1920/1930»

Мотуз В. К.,
кандидат исторических наук, доцент, Черкасский
национальный университет им. Богдана Хмельницкого
(Украина, Черкаси), v.k.motuz@yandex.ua

Уніфікація світогляду як складова проблеми культурної модернізації українського села (кінець 1920–х – 1930–ті рр.)

Розкривається вплив культосвітніх осередків на зміну традиційного світобачення українського селянства в період радянської модернізації.

Ключові слова: українське селянство, трансформація свідомості, культурна революція, культосвітня робота на селі, партійно-радянська пропаганда.

Здобувши незалежність, вирвавшись із цупких обіймів тоталітаризму, Україна стала на шлях розбудови демократії. Радянська система світосприйняття поволі сходить із історичної арени, однак як свідчить політична і громадянська практика, вона ще тривалий час буде домінуючою у свідомості певної частини громадян України, оскільки укорінення комуністичної ідеології стало важливим чинником існування тоталітарної держави. Виходячи з цього, процес демократичного державотворення потребує докладного аналізу як періоду утвердження тоталітарної державної системи, так і процесу формування супутньої їй специфічної радянської ментальності.

Об'єкт дослідження – діяльність культосвітніх осередків в українському селі у добу радянської модернізації.

Предмет вивчення – вплив засобів, форм і методів культосвітньої роботи на формування соціалістичного світогляду українського селянства в кінці 1920–х – у 1930–ті рр.

Мета розвідки – виявити і презентувати один із дієвих, ненасильницьких підходів у справі пере- і виховання особистості.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань:

– з'ясувати стан наукового опрацювання теми, рівень та повноту її джерельного забезпечення, окреслити методологію дослідження;

– розкрити характер зусиль партійно-радянського апарату в культурній сфері українського села;

– дослідити основні напрямки радянського тиску на селянську ментальність у контексті зазначеної проблеми;

– проаналізувати культосвітні форми та методи, за допомогою яких українському селянству насаджувалася радянський світогляд.

Для з'ясування питання уніфікації світогляду в контексті проблеми культурної модернізації українського села в кінці 1920–х – у 1930–ті рр. були вивчені роботи В. Афанасьєва [1], Н. Кукси [5], О. Михайлова [6], Я. Мандрика [8], О. Полоцького [13], О. Слущького [14] та інших. Аналіз профільної літератури дозволив з'ясувати ступінь наукової розробки зазначеної проблеми та встановити можливості практичного застосування результатів даного наукового дослідження, зокрема при проектуванні системи патріотичного виховання, яка б повністю відповідала потребам сучасного суспільства.

Проаналізовано різні за походженням і характером, формою та інформаційними можливостями джерела. За формальними ознаками джерельну базу дослідження становлять архівні документи і матеріали ЦДАГО України.

Провідними серед принципів і методів використаних під час написання відповідної наукової статті є універсальні засади науковості, історизму, системності, об'єктивності, плюралізму та антропологізму.

Зміцнення позицій радянської влади було б неможливим без її утвердження в українському селі, оскільки більшість українського населення становило селянство. Цей фактор, як і величезний економічний потенціал, важливе геополітичне становище та значні людські ресурси – стали причиною пильного контролю центру за всіма сторонами життя українського селянства. Розуміючи, що розраховувати на повне використання багатств України без належної підтримки з боку села неможливо, партійно-радянське керівництво, регіональна та місцева влада приділяли значну увагу й докладали значних організаційних і агітаційно-пропагандистських зусиль, спрямованих на залучення українських селян на бік радянської влади.

Не визнаючи будь-якого конкурента в справі оволодіння думками та серцями людей, більшовики «згорнувши неп» одразу розпочали енергійну всеосяжну роботу по створенню особливої радянської моделі світосприйняття. Процес маніпулювання суспільною свідомістю, всіляка підтримка потрібних та брутальне нищення небажаних чинників, які впливали на формування як кожної окремої особистості, так і селянської спільноти в цілому, здійснювався партійно-радянським апаратом за допомогою цілого комплексу добре продуманих взаємопов'язаних методів, зокрема культпросвітницьких.

Політика радянської держави в культурній сфері українського села була амбівалентною. В цьому загальному руслі тиск на свідомість селян відбувався особливо наполегливо, буквально щоденно, а надто через утворення культпросвітницького характеру. Якщо освіта на селі прямо зачіпала лише дітей, підлітків та частину дорослих, то культпросвітницькі організації мали охопити